

**KÄINEKULUNE ARVETUSE TÄIUSTAMINE SISEMISELE
ISEMAJANDAMISELE ÜLE VIIBUD SIKKLIKES
JAAKAURANDUSETTEVÖTTES**

A. Kõlu

Isemajandamine, alles sotsialismi spetsiifiliseks kategooriaks, tekib ja areneb ainult eetsialistliku tootmisviisi tingimustes.

Isemajandamise küsimus kerkis meie maal esmakordselt 1921. a. seeses üleminekuga uuele majanduspoliitikale.

V. I. Lenin vaatles isemajandamist eelkõige kui objektiivselt vajalikku ja ainuõiget sotsialistliku majanduse juhtimise meetodit. Ta rõhutas, et ehitada sotsialismi ja valmistada ette üleminekut kommunismile tuleb "mitte vahetult entusiasmi alusel, vaid suure revolutsiooni sünnitatud entusiasmi abil, isikliku huvi alusel ... isemajandamise alusel ..." /1/.

Isemajandamise olemus seisneb materiaalsete, rahaliste ja tööjõuressursside säästlikus kasutamises, mõistlikus ja ratsionaalses majandustegevuses kegu ühiskonna huvides.

Töö organiseerimine isemajandamise alusel näeb ette selliste tingimuste loomist, millistes ettevõtted saaksid süstemaatilisel täita ning vajaduse korral ka ületada plaaniülesandeid. Isemajandamise korral saavutatakse kehtestatud plaanide täitmine mitte ükskõik millise hinnaga, vaid minimaalsete materiaalsete, rahaliste ja tööjõuressurssidega.

Isemajandamise aluseks on teatud printsiibid, millele andis esimesena teadusliku põhjenduse V. I. Lenin. Isemajandamise põhiprintsiibid on järgmised:

- ettevõtte operatiiv-majanduslik iseseisvus;
- ettevõtte materiaalne vastutus talle eraldatud vahendite õige ja säästliku kasutamise, samuti teiste plaaninäitajate täitmise eest;
- töötajate isiklik ja kollektiivne materiaalne huvitatus paremate resultaaside saavutamisest;
- ettevõtte isetasuvus ja rentaablus;
- ettevõtte tegevuse süstemaatiline rahaline kontroll.

Loetletud isemajandamise printsiibid on omavahel seotud ning avaldavad üheaegselt mõju ettevõtete ja organisatsioonide majandustegevuse erinevatele külgedele. Nende print-

siipide elluviimine oa täielik isemajandamise kehnatasli-
kuka tingimuseks.

Isemajandamise printsiipide efektiivseim kasutamine on
võimalik ainult sel juhul, kui ta hõlmab kõik ettevõtte lü-
lid. Veelgi enam, isemajandamine on eelkõige vajalik ala-
mistes lülides, kes saavad kõige paremini mõjutada materi-
aalsete, rahaliste ja tööjõuresaursside ratsionaalset kasu-
tamist. Seepärast peab siseaist isemajandamist arendama ja
tugevdama kõikides kaubandusettevõtetes ja -organisatsioo-
nides, see peab saama iga kaupluse, filiaali, osakonna ja
seksiooni töö põhimeetodiks.

Selleks, et selgitada välja ettevõtted, keda üle viia
sisemisele isemajandamisele, kasutatakse peamiselt kauba-
käibe- ja kasuminäitajaid. Ukraina majandusteadlaste soovitu-
tuste järgi võib sisemisele isemajandamisele üle viia need
toidukauplused, mille aastane kaubakäive on vähemalt 180 tuh.
rbl. ning rentaablus 0,9 % /2/. Järelikult viiakse sisemise-
le isemajandamisele üle kõik rentaablid kauplused. Nii jääb
üle märgatav hulk kaubandusüksusi, kelle kaubalis-rahalise
tegevuse tuleauseks on kahjum või äärmiselt madal rentaab-
lus. Seda gruppi kuuluvad ka plaaniliselt kahjumiga tööta-
vad ettevõtted. Kuid ka nendes ettevõtetes tuleks rakendada
sisemist isemajandamist.

Tähtsaks probleemiks isemajandussuhete valdkonnas on
kõikidele isemajandamisaale üle viidud üksustele planeerita-
vate näitajate süsteemi kindlaksmääramine. Näitajate rat-
sionaalse süsteemi õigel valikul on suur tähtsus isemajan-
damisele. Selliste näitajate süsteem peab kindlustama nii
operatiiv-majandusliku iseseisvuse materiaalsete ja raha-
liste ressurssidega manööverdabilisel kui ka kaubandustegevu-
se ja selle resultaaside reaalse väljenduse igas isemajan-
davas lülis.

Praegu kasutatakse isemajandamisele üle viidud kauban-
dusettevõtete töö hindamiseks järgmisi näitajaid:

- kaubakäive,
- kogutulu,
- käibekulud,
- muud tulud ja kulud,
- kaubandustegevusest saadud kasum.

Järgnevalt peatumeegi lähemalt ühel nendest näitajatest,
nimelt käibekuludel.

Kaubanduskulud tekkisid seoses kaubanduskapitali kujunemisega ning kaupmehe kui spetsiaalse kaubaringlusagendi ilmumisega. Koos kaubatootmise ja vahetuse arenemisega ning kaubanduskapitali tugevnemisega muutusid käibekulud ühiskendlikuks kategooriaks. Kaubanduse arenemisega kasvasid kulud kaupade transpordile, kaupluste, ladude, hoidlate ja ümberlaadimispunktide ning muu taolise ülalpidamiseks.

Käibekulude moodustumine jaekaubandusettevõttes toimub eespool materiaalse, rahaliste ja tööjõuressursside kasutamise kaupa transportimise, hoidmise, pakkimise, sorteerimise ja realiseerimise protsessis. Seega mõistetakse käibekulude all kõiki materiaalseid, rahalisi ja tööjõukulutusi, mis on seotud kaupade realiseerimisega.

Käibekulud võivad isemajandava ettevõtte suhtes olla kas otsesed või kaudsed. Otsesed kulud on seotud konkreetse kaubandusüksusega, tekkides temas endas. Sellised on kulutused töötasule, põhivahendite amortisatsioonile ja üürile, ruumide ja inventari korrashoiule, väheväärtuslike esemete kulumine, kaupade normatiivsed ja ülenormatiivsed kaod, tara-kaod ja kulud, sotsiaalkindlustuseraldised. Kaudsed kulud puudutavad mitut kaubandusüksust. Neid kulutusi teevad kaubandusorganisatsioonid kas kõigi kaubandusüksuste või üksikute grupi majanduslikeks vajadusteks. Siia gruppi kuuluvad reklaamikulud, krediitdipretsendid, kulutused kaadri ettevalmistamisele ja töökaitsel. Mõned kulukirjed võivad olla nii otsesed kui ka kaudsed. Siia kuuluvad transpordikulud, jooksva remondi kulud ning kulud, mis kajastatakse real "Muid kulud". Otseste käibekulude osatähtsus sõltub sellest, kas mingi allüksus on kaubastu kaubanduslik üksus või suure ettevõtte osakond. Otseste kulude arvestus toimub esmasdokumentide alusel, üldised kulud aga jaotatakse kaubandusüksuste vahel mitmesuguseid näitajaid arvestades.

Käesoleval ajal pööratakse käibekuludele ja nende vähendamisele järjest suuremat tähelepanu. Alates 1. jaanuarist 1987 läksid Eesti NSV, Valgevene NSV ja Läti NSV üle uutele majandamistingimustele. Seoses sellega viidi kõik kaubandusettevõtted üle kas osalisele või täielikule isemajandamisele ning isetasuvusele. Ettevõtte peab oma tuludest katma otsesed käibekulud ja mitmesugused eraldised juhtorganitele ning moodustama oma töötajatele töötasufondi. Uue korra kohaselt leitakse jaotamisele kuuluv tulu järgmiselt: tulude kogusummast lahutatakse käibekulud, mittekaubandus-

liku toodangu, tööde ja teenuste omahind, mõlead ilma töötasuta, ning kulud kaubanduse juhtimisaparaadi ülalpidamiseks, samuti ilma töötasuta. Töötasude väljaarvamisel käibekuludest arvestame kogu töötasufondi /3/.

Määratakse kindlaks kaubandusettevõtte plaanilised tulud ja kulud ning nende plaani täitmisest sõltub kaubandusettevõtte töö edukus. Tartu Kaubandusvalitsuses kinnitatakse ühendkauplustele planeeritavaks aastaks järgmised plaaninäitajad:

1. Tulud kokku
sh. hinnalisand
taara tulem
2. Otsesed käibekulud
3. Jaotamisele kuuluvad tulud
4. Eraldised ja kulud juhtorganitele
5. Juhtaparaadi ülalpidamiskulud
6. Laokulude katteks
7. Töötasufond

Talad moodustuvad põhiliselt hinnalisandist. Näiteks Tartu Kaubandusvalitsuse ühendkaupluses "Rukkilill" peab hinnalisand 1987. a. andma 98,1 % tuludest.

Seoses üleminekuga uuele korrale on tõusnud töötajate huvi kokkuhoiu vastu. Sõltub ju nüüd igast töötajast, kui suured on kulud. Säästlikumalt kasutatakse elektrivoolünergiat, pakematerjali, vett. Kaupu tellitakse ladudest suuremate partiidena ning harvemini, et vähendada transpordikulusid. See kõik kajastub ka käibekuludes. Vaatleme järgnevalt kaupluse "Rukkilill" käibekulude taset 1986. ja 1987. a. I kvartalis. (Vt. tabel 1.)

Tunduvalt on vähenenud transpordikulud. Kuna enamiku kaupu saab kauplus kohalikest transiithankijatelt, siis sõltub transpordikulude suurus transiithankijatelt saadud kauba maksumusest. Seega võib transpordikulude vähenemise ühe põhjusena nimetada transiithankijatelt saadud kauba maksumuse vähenemist.

Märgatavalt on vähenenud ruumide ja inventari korrashoiu ning valvekulud. Seda võib põhjendada asjaoluga, et 1986. a. algul oli kauplus alles värskelt avatud ning töö käigus ilmesid mitmed puudused, mis tuli kõrvaldada. Samuti ütles tihti üles valvesignalisatsioon ja nõudis pidevat parandamist.

Kaupade hoiu, eeltöötlemise, sorteerimise ja pakkimise

ning külmsaadmete kulude suurenemise peamiseks põhjuseks on vähetöökindlad külmsaadmed, mis langesid tihti rivist välja ning vajasisid parandamist ja asendamist.

T a b e l 1

Kaupluse "Rukkilill" käibekulude tase
1986. a. I kvartal ja 1987. a. I kvartal

(%)

Käibekulude kirjed	1986. a. I kv.	1987. a. I kv.	1987. a. võrreldes 1986. a. (±)
Autotranspordi kulud	1,20	0,76	-0,44
Ruumide ja inventari üürid ja põhivahendite amortisat- sioon	1,33	0,94	-0,39
Ruumide ja inventari kor- rashoid ja valvekulud	1,30	0,40	-0,90
Jooksev remont	0,20	0,04	-0,16
Spetsiaalriietuse ja väike- vahendite kulumine	0,75	0,05	-0,70
Kaupade hoiu, eeltöötlemise, sorteerimise ja pakkimise, külmsaadmete kulud	0,14	0,25	+0,11
Reklaamikulud	0,12	0,04	-0,08
Krediidiprotsendid	0,08	0,05	-0,03
Kaupade normeeritud kaod	0,25	0,19	-0,06
Ülenormatiivsed kaubakaod	-	-	-
Kulud kaadri ettevalmistam- iseks	0,05	-	-
Kulud töökaitses	0,01	0,01	-
Muud kulud	0,52	0,33	-0,19
Kokku	5,94	3,06	-2,88
Laokulud	0,69	0,71	+0,02
KOKKU KULUD	6,63	3,77	-2,86

ning külmsaadmete kulude suurenemise peamiseks põhjuseks on vähetöökindlad külmsaadmed, mis langesid tihti rivist välja ning vajasisid parandamist ja asendamist.

Vähenenud on reklaamikulud. 1986. a. alguses oli kaup-
lus uus ja alles avatud ning vajab rohkem reklaami ja tut-
vustust; sellest ka suuremad reklaamikulud.

Laokulud jagatakse ühendkaupluste vahel proportsionaal-
selt kauplustele tegelikult üle antud kaubandusliku hinna-

täiendi summaga. Seega on laokulude tõusu põhjuseks kauplusele üle antud hinnatäiendi summa suurenemine.

Tervikuna vähenes käibekulude tase 1987. a. I kvartalis 2,86 % võrreldes 1986. a. I kvartali tasemega. Vähenemine toimus ka absoluutsummas. Samal ajavahemikul kasvas jaekäive 8471 rbl. võrra ning realiseeritud hinnalisand 1427 rbl. võrra. Kõigi nende muutuste tulemusel tõusis kaupluse "Rukkilill" kasum 19 807.07 rublalt (1986. a. I kv.) 33 458,55 rublani (1987. a. I kv.).

Kuigi isemajandamisele üleminek on andnud juba mõningaid tulemusi, tuleb selles valdkonnas veel palju ära teha. Kuna kauplus saab suurema osa oma tuludest realiseeritud hinnalisandist, siis kõigepealt tuleks läbi vaadata praegu kehtivad hinnalisandid ja neid vajadusel korrigeerida. Kauplustele tuleks anda õigus sõna kaasa öelda kaupluse miinimumsortimendi määramisel. Samuti tuleks kauplused paremini kindlustada transpordiga kaupade saamiseks, et tagada häireteta varustamine.

KIRJANDUS

1. Lenin V. I. Oktoobrirevolutsiooni neljandaks aastapäevaks // Teosed. - 33. kd. - lk. 36.
2. Совершенствование планирования торговли. - Киев: Вида школа, 1986. - С. 249.
3. Сборник нормативных и методических материалов по применению новых методов планирования и экономического стимулирования, разработанный во исполнение постановления ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 17 июля 1986 г. № 842. - М., 1986. - С. 15.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ УЧЕТА ИЗДЕЖЕК ОБРАЩЕНИЯ НА РОЗНИЧНЫХ ТОРГОВЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ, ПЕРЕВЕДЕННЫХ НА ВНУТРЕННИЙ ХОЗРАСЧЕТ

А. Кылу

Резюме

В начале статьи рассматриваются проблемы, связанные с хозрасчетом в торговле. Объясняется понятие хозрасчета. Приведены критерии выделения торговых предприятий для перехода на внутренний хозрасчет. Рассмотрена система хозрасчетных показателей, которые должны планироваться по каждому хозрасчетному подразделению.

Во второй части статьи рассматриваются вопросы о издержках обращения, являющихся одним из хозрасчетных показателей. Объясняется понятие издержек обращения. Приведено разделение издержек обращения на прямые и общие.

В конце статьи сделан анализ издержек обращения в магазине "Руккилилл" Тартуского управления торговли и на основе его выдвинуты некоторые предложения.